

“TURAN” ÜLKÜSÜ ETRAFINDA ŞİİRLERİNİ YAZAN ŞAİR: ZİYA GÖKALP’IN ŞİİRLERİNE İDEOLOJİK BİR BAKIŞ

İsmail Turan

*Düşmanın ülkesi virân olacak
Türkiye büyüüp Turân olacak*

Ziya Gökalp

- Edebiyatın siyasetle ilişkisi yüzyıllardır devam eden bir birliktedir. Bu birliktelik sadece Türk edebiyatında değil, Batı edebiyatında da var olagelmiştir. Yazarlar; üsluplarını, anlatım tarzlarını, bakış açılarını, dili kullanma biçimlerini, toplumsal durumlara karşı tavırlarını ve ideolojilerini okurlarına iletmek veya aşılacak için edebî türlerin her türlüünü kullanmıştır.

Ziya Gökalp da yazılarında, manzumelerinde düşünce yapısını, olaylara bakışını vermiştir. Düşüncelerini ifade etmede bir araç olarak gördüğü şiirlerinde kullandığı temalar, düzyazılarındaki temalarla aynıdır diyebiliriz. Toplumunu ilgilendirebilecek olan farklı konuları şiirleriyle işlemiş olan Ziya Gökalp; aynı zamanda ideolojisinin merkezi konumundaki fikirlerini kullanmış, Osmanlı’dan yeni kurulan Türkiye düzenine doğru geçiş aşamasında Atatürk devrimlerinde başrol oynamış biri olarak sosyal hayatın hemen hemen her alanında görüşlerini açık yüreklilikle açıklamış, bunlara eserlerinde değinmiştir.

Köksal Alver; Randal’dan aktararak, “... bir günlük olması yönüyle milletin yaşantısını an an izleyen bir projektör olur. Bu yönüyle edebiyat ulusun kimliğinin aynası olarak hizmet verir ve onun hikâyesini anlatır” diyerek edebiyatı bir nevi sanatçının, bir ulusun ya da grubun düşüncesini okura anlatmak için kullandığı bir araç olarak görmüştür (Randall, 1999: 52, 90).

Ziya Gökalp'ın manzum eserlerinde olduğu gibi düzyazılarında da ideolojisinin temelinden hareket ederek düşünce yapısını görürüz. Eserlerinin çeşitli görüşlerde oluştuğunu söyleyenler olsa da en kapsamlı ve iyi bir çalışmayı Fevziye Abdullah Tansel yapmıştır.¹

Ziya Gökalp, bazı şiirlerinde çocuk edebiyatına yeni bir kapı açtığını; geçmişte yaşanan savaşları kahramanlıklarla aktardığını; dilde, edebiyatta ve kültürde birleşmeyi düşündüğünü; halkın özüne, değerine yöneldiğini ve edebiyatımıza 1911'de Ali Canip ve Ömer Seyfettin liderliğinde *Genç Kalem*'e destek vererek "dilde ve edebiyatta millî benliğe dönüş" felsefesini benimsediğini göstermiştir. Edebiyatı millî bilinci aşlamak olarak görmüş, Türkçülük üzerine fazlaca durmuş ve bu düşüncesini özellikle düzyazılarında dile getirmiştir.

"Türkçülüğün birinci işi, (devlet), (ümme), (millet) kelimelerinin farklarını meydana koymak oldu. (Devlet) tâb'iyette, (ümme) dinde, millet harsta müşterek olan fertlerin mecmû'üdür. Bu sûretle bizim, Türkiyâ devletine, İslâm ümmetine, Türk milletine mensûb olduğumuz anlaşıldı. İçtimâ'iyât 'ilmi bize tam cem'iyetin millettten 'ibâret olduğunu, milletin de 'aynı harsa mâlik fertlerin mecmû'û bulunduğunu gösterdi. O hâlde bizim de milletimizin hudûdu ne devletin, ne ümmetin, ne de 'ırkın hudûtlarıyla mahdût değildi. Millet, bu zümrelerden büsbütün başka bir şeydi; y'ani harsî bir zümreden 'ibâretti. Harsın zâhir 'alâmetleri ise (lisân)la (din) olduğu için, milletimizin Türkçe konuşan Müslümanlardan mürekkep olduğu meydâna çıktı. Türkçülerin 'ilmî usûllerle vâsıl olduğu bu t'arîfi, Anadolu köyleri 'eserlerinden biri millî selîkalarıyla bulmuştur. Çünkü bu saf köylüler milletdaşlarını (dili dilime uyan, dini dinme uyan) formülüyle t'arîf ediyorlardı. Türkçülük milletin t'arîfini yapınca, Anadolu'dan 'itibâren bütün Azerbaycanlıların, Kırimlıların, Kazanlıların, Türkmenlerin, Sartların, Özbeklerin, Kırgızların, Kâşgarlıların ilâ âhirihi bizim gibi Türkçe konuştuğunu ve bizim gibi Müslüman olduğunu nazara alarak bunların hepsini Türk milletinde dâhil 'adetti yalnız bu muhtelif Türk ş'ubeleri birbirinden uzak oldukları için, yazı lisânları ve edebiyatları müşterek değildi. O hâlde, her şeyden evvel, İstanbul'da halk tarafından konuşulan Türkçeyi ve bu Türkçeye istinâden teşekkül edecek edebiyâtı bütün bu Türk ş'ubelerine kabûl ettirmek lâzım geliyordu. Bu fikir, muhtelif Türk ş'ubelerine mensûb münevverler tarafından kabûl edildiği için, Türkçülüğün ilk şî'arı oldu." (Ziya Gökalp, 1918: 482)

1 *Ziya Gökalp Külliyyatı-I Şiirler ve Halk Masalları*, (Haz: Fevziye Abdullah Tansel), Ankara: TTK Yayınları, 1989.

Ziya Gökalp, şiirlerindeki hâkim temalardan biri olan Turancılık fikrinden dolayı birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Onlardan biri olan Orhan Ase-
na'nın şu değerlendirmesine bakılmalıdır:

“Ziya Gökalp'in en çok eleştirilen yanı Turancılığıdır. Bu gün bu tez, toplumbilime de, Atatürkçülüğe de ters düşmektedir. Ama bir fikir adamını, hatta o fikri yargılarken hangi koşullar içinde ve niçin ortaya atıldığını da incelemek gerek. Dünya coğrafyasına göz atalım: Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu topraklar bu günkü Anadolu'muzun üç katıdır hâlâ. Zengin petrol yataklarıyla, kutsal Mekke'si, Medine'si, Kudüs'üyle, koca bir Arap yarımadası sınırlarımız içinde yer almaktadır ve altı yüz yıllık bir imparatorluğun evlatları hâlâ o eski büyük düşler içindedir. Nitekim imparatorluğun güçsüzlüğüne bakmadan, yukarda da sözünü ettiğimiz Osmanlıcılık ve İslâmcılık akımları yandaş bulmaktadır. Bu altı yüz yıllık düşle avunmakta olan bir halka salt Anadolu milliyetçiliğiyle avunmasını önermek demek, İmparatorluk sınırları içinde bulunan bir buçuk milyon kilometre karelik toprakları da gözden çıkarmasını istemek gibi akıl dışı bir şey olur. Kim bunu nasıl isteyebilir bu halktan. Nasıl kabul ettirebilir kendini ya da fikrini, yerine aynı çekicilikte bir yeni düş sunmadan. İşte bu düştür Ziya Gökalp'in Turancılığı.” (Asena, 1984: 249-250)

Yaşamında genellikle gerçekliklere göre hareket eden Ziya Gökalp; hayallerini, düşüncelerini şiirlerinde ve yazılarında ifade etmiştir. Turancılık fikrinin hayal olmadığını düşünenlerden biri olan Necmettin Hacıeminoğlu; bu fikrin sistemleşmesini sağlayan, kendisinden önce ve sonra gelenler için bir lider görünümünde ve söylemek istediklerinin gayet açık olduğunu söylemiştir.

“Romantik duygular hâlinde başlayan Türkçülük ve Turancılık akımı siyasi, iktisadi ve kültürel sahada sistemleştirmiştir. O, bu duyguları sağlam bir fikir hareketi ve yüce bir ülkü seviyesine yükseltmiştir. Böylece, Gökalp'la beraber Türkçülük ve Turancılık tam bir devlet felsefesi ve dünya görüşü hâline gelmiştir. Aynı fikir ve inanışlar bu günde güçlü ve köklü olarak yaşamaktadır. Aradan yarım asır geçtiği hâlde hem esir Türk illerinde hem de Türkiye'de Turancılık ülküsünün hâlâ yaşamakta ve gelişmekte oluşunu, bir yandan da Ziya Gökalp tarafından temellerinin sağlam atılması ile izah edebiliriz.

Gökalp'in Turancılığa duygu planında ve şiirlerle başladığını belirtmiştik. İncelediğimiz zaman gördük ki o, bu fikrinden hiçbir zaman caymamıştır. Bu ülküsünü, kendi ifadesiyle söylersek, ‘Turancılık mefkûresini’ hayatının hiçbir döneminde ikinci plana itmemiştir. Turancılık fikri onda gittikçe kuvvetlenen bir inançtır. Birçokları

Gökalp'in gençliğinde Turancı olduğu hâlde, sonra bu görüşünden vazgeçip gerçeklere döndüğünü iddia ederler. Bu değerlendirme yanlıştır. Ziya Gökalp, diğer konulardaki fikirleri gibi Turancılık fikrini de asla değiştirmeyip aksine geliştirmiş ve sistem hâline koymuştur. Onun anlayış ve inancına göre, Türk Milleti Turancılık ülküsünden vazgeçemez ve geçmemelidir." (Hacıeminoğlu, 1979: 216)

Ülküsü ve Şiirleri Yüce Bir Şair: Ziya Gökalp

İdeolojik fikirlerini her vakit şiirlerinde anlatmaya, okurlarına aşılamaaya çalışan Ziya Gökalp; her birini bir ülküsüyle, Türklerin eski görkemli hâliyle gurur duyarak anlatmış, "Altun Yurt", "Altun Destan", "Akkurum", "Kızılma" ve "Ergenekon" gibi şiirlerinde de bu ülküsünü ifade etmiştir.

*Yola çıktım, yaşamızın bu bir eski buyruğu:
'Adsız' kendi ocağına bağlı kalmaz, ayrılır,
Onun büyük bir ocağı vardır, ona çağrılır.*

*Ben Adsız'ım, evet benim âilelik adım yok,
Benim köyüm Turân yurdu, Türklük benim ocağım;
Ner(e)ye gitsem karşı çıkar bana: Yasam, bayrağım.*

*Yola düştüm, az-uz gittim, dere, tepe düz gittim;
Her akşam bir Türk şehrine, Türk köyüne uğradım.
Kalblerinin bir emelle çarptığını anladım.*

*İstanbul'a geldim gördüm Turân fikri uyanmış
Büyük Emel doğmuş, buna çalışıyor her kişi!..
Ey Türkler'in yeni doğan yüce ümit güneşi!*

*Ben Adsız'ım, sensin bana millî bir ad verecek,
Türk-oğlu'na lâyük olan mertlikleri yaparsam,
Bana ad ver, beni evlât tanı, benim ol babam.*

*Geldim senin eşiğine, Karakurum-ili'nden.
İstikbâlin tarihinde bu sözleri okurum:*

Yeni Turân Hakanlığı, pâ-y-i tahtı: Akkurum! (Ziya Gökalp, 1989: 71-72)

Türklerin yurdu olarak tanımladığı Turan ülküsünü; bir yeniden doğuş, diriliş olarak görmüş, şiirlerini bu çerçevede kaleme almıştır. Mehmet Kaplan ise bunu şöyle ifade etmiştir.

"Gökalp'in en güzel lirik manzumelerinden birisi olan *Altun Destan* manzumesi de bir bütün olarak 'ölme' ve 'yeniden dirilme' temine da-

yanır. Manzumenin baş kısmında Türklüğün içinde bulunduğu şimdiki feci durum (ölüm), ikinci kısmında ise 'yeniden doğuş' arzusu ortaya konulur." (Kaplan, 1971: 16)

Ziya Gökalp, sürekli bir ideal etrafında döndüğünü gördüğümüz şiirlerini, hep askerî, siyasi, ideolojik ve sosyolojik temalarla oluşturmuş, büyük Türk düşüncesi ile sunmuştur. Türklük bilincine sürekli olarak gönderme yapmış, "Yeni Attila" şiirlerinde Attila'nın şanlı ordusuna gökten seslenmiş ve Fevziye Abdullah Tansel bu şiir için bir dipnot düşerek "Türk Gücü'ne *Marş* olarak yazılmıştır" diye ifade etmiştir.

*Ey Avrupa, bu belâdan
Sen nereye kaçacaksın?
Bir İkinci Attila'dan
Çok gözyaşı saçacaksın!*

*Kaçışıyor düşman geri,
Yürü! Yürü! Türk askeri!*

*Dinlen artık! Bütün cihan
Yine Eski Turân oldu!
Pâdişâh'a dendi İlhan,
Yeryüzü bir vatan oldu!* (Ziya Gökalp, 1989: 62)

Osmanlı padişahlarının savaş meydanlarındaki yaşanan durumları hakkında şiirlerinde de bahsetmiş, Padişah I. Murad'ın Kosova'da yapılan savaşta suikast sonucunda öldürülmesini anlatmıştır. Bu şiirinde Türklerin birlik içinde hareket etmesini; Türklerin adım attığı, fethettiği bu toprakları unutmamasını ifade etmiştir.

*Bu meşheddir Avrupa'nın, Rumeli'den Türkler'i
Çıkarmağa azmettiği kanlı harpte, Kos(o)va'da
Al bayrağı bir hamlede ile'l-ebed ileri
Süren, sonra bir nöbetçi gibi kalan orada*

*Türk-ili'nin bu ebedî nöbetçisi diyor ki:
'Anadolu Türk-yurdu'dur, karşı yaka Türk-ili,
Siz asılsız, türediler değilsiniz, sizdeki
Kanlar taşır hakanlardan kalma Büyük Emel'i,*

*Rûhunuzda bu gün kendi kendisini tanıyan
Turân benim yurdum diyen birisi var: Oğuz Han...'* (Ziya Gökalp, 1989: 73)

Bilinçli Bir Haykırış ve Ülkü Olarak “Turan”

*Ey Salîb, Hilâl'e her ne
Yaparsan alkışa şâyân olacak!
İslâm'ın nasîbi ziyân olacak!*
Ziya Gökalp

Ziya Gökalp, Turan ülküsüyle bilinçli bir birlik sağlanması gerektiğini, birlikte hareket edilmesinin elzem olduğunu vurgularken bunun da tek bir dil ile sağlanabileceğini söylemiştir. Asıl meselenin dilde birlik sağlanarak olacağını söyleyen Ziya Gökalp; din, dil ve vatanda birliğin olması gerekir diye ifade etmiştir. Dilde birlik olmadan Turan hayali gerçekleşemez ona göre. Bunu da “Kavm” şiirinde göstermiştir.

*Ne kadar Türk varsa bu gün cihanda
Burdaki harsa var meyli vicdanda,
Dili dilimdendir, dini dinimden,
Olacağız biz hep aynı vatanda.*

*Karacık-dağı'ndan, Kıpçak-çölü'nden
Gelen atalarım gibi Türk'üm ben.
Bana yol gösteren benden olmalı;
Olamaz Türk'e baş, Türk'üm demeyen,
Osmanlı kalamaz Türk'ü sevemeyen! (Ziya Gökalp, 1989: 110-111)*

“Çanakkale” şiirinde, Haçlı zihniyetinin nasıl bozguna uğratıldığını, Çanakkale'den sonra yeniden doğuşun yaşandığını, ümitli bir toplumun temellerinin atıldığını söyleyen Ziya Gökalp, Çanakkale Harbi'nde bir ülkü olan Turan'ın bir hayal olmadığını verilen mücadelelerle anlatmıştır.

*Artık Turân hayâl değil,
Hakikate döndü bu gün...
Türk bilecek yalnız bir dil,
Bizim için bu bir düğün.*

*Çanakkale dört devlete,
Galebeyi sen çevirdin.
Çar kölesi yüz millete
İstiklâli sen getirdin! (Ziya Gökalp, 1989: 258)*

Ziya Gökalp; Batı'da zuhur eden, dünyayı sömürmeyi ve Hristiyan yapmayı emel edinen Haçlı zihniyetini eleştirmiş, dünden bugüne kadar sürekli Müslümanları ve tarihlerini yok etmek için var olduğunu anlatmıştır.

*İngiliz gasbetti Sultan Osman'ı,
Bununla tutacak Hind'i, 'Ammân'ı,
İslâmlık tanıdı kimdir düşmanı,*

*Çok geçmez ki me'sûd bir ân olacak:
Düşmandan öc alan Kur'ân olacak!* (Ziya Gökalp, 1989: 90)

Turan'ı hayata bağlayan bir sevgili, bir ülkü olarak anlattığı birçok şiirinde Ziya Gökalp; bu ülküsünü kendisine güç olarak, umut olarak algılamıştır.

*Cânân kim, o, bir gözlere görünmez perî,
Bir Ay'dır ki gönüllerde parlar izleri;
Gökyüzünde arar iken ben o dilberi,
Onu, gökte değil, yerde: Turân'da buldum.* (Ziya Gökalp, 1989: 61-62)

Turan ülküsüne emek veren Mehmet Emin Yurdakul'a hediye ettiği *Kızılma* adlı kitabında “Ey Turan yalvacı” diye hitap ederek şu şiiri ithaf etmiş, onu bir peygamber olarak görmüştür. O hâlde Ziya Gökalp'a göre Turan, kutsal bir yoldur ve yolda da yoldaş olarak Yurdakul'u görmüştür.

*Altay'a çıkarak Tanrı'ya eren,
Oğuz Han ağzından yasa'yı deren,
Erfil'in sazını alıp getiren,
Kavmine hem kitap, hem rubâb veren,
Ey Turân Yalva'cı, size bir bâğbân,
Bu Kızılma'yı eder armağan!* (Ziya Gökalp, 1989: 316)

“Turan” ülküsünü sadece “Turan” ile değil, “Büyük Emel”, “Büyük İş”, “Kızılma” ve “Türk Yasası” gibi kavramlarla açıklamaya çalışmış ve şiirlerini de bu çerçevede yazmıştır. Söze “Kızılma” ile başlarsak eğer, öncelikle “Kızılma” için Şemsettin Sami, “Vaktiyle Roma şehrine verilen isim” (1989: 1069) olarak ifade etmiş, İbrahim Peçevî ise tam olarak Kızılma'nın nere olduğunu bilinmediğini, Kızıl Kapona'ya bu ismin verildiğini söylemiştir.

“(Ehl-i İslam, Kızıl Elma'ya değin feth edecektir.) dedikleri sözün sebebi malûm olsun ki (İslâmlar, Kızıl Elma'ya kadar feth etseler gerektir.) diye halk ağzında yaygın bulunmaktadır. Fakat bu sözün nereden geldiği ve sebebi bilinmemektedir (İbrahim Peçevî, 1968: 66).

(...)

Şu da bilinmiş olsun ki büyük Kapona kalesinde, yılda belli bir günde, bütün kalede ve etrafında bulunan büyük, küçük, genç ve ihtiyar herkes dışarı sahraya çıkarlar. O sahrada olan Kızıl Kapona da çocuklar ve papazlar eski bir türkü söylerler. Bu Kızıl Kapona denilen

Kızıl Elma'dır. Hukuk taşı gibi bir işaret olarak konulmuştur. Söyledikleri türkünün özeti şudur: Türk padişahı bütün kuvveti ve kudretiyle bura gelse gerektir. Bunun için de Allah'ın emriyle kuvvet bulsa gerektir. Allah'a inanılsın ve Türk padişahı o kadar yukarı gitsin ki, Klona'ya varsın. Nemçe memleketlerinde de hiçbir şenlik kalmaz. Çünkü Klona şehri uzaktadır. Şöyle ki, yer yüzünün aşağı tarafına düşmüştür. Rod suyunun yanındadır ki, bu su oradan denize dökülüyor". (İbrahim Peçevi, 1968: 66-67)

"Kızıl Elma Neresi?" adlı hikâyesinde de Kızıl Elma'yı sorgulamış, padişahın götüreceği yer olarak adlandırmıştır Ömer Seyfettin. Türklerin bir arada bulunduğu yer olarak bilinen bu kavramı Ziya Gökalp, "Ötüken Ülkesi" ve "Osmangazi Kurultay'da" adlı şiirlerinde işlemiştir. Şiirleri, Türkleri birleştirmek için bir araç olarak kullanmıştır. Tarihe yönelerek Türklük bilincini uyandırmak için şiirlerinde, masallarında ve yazılarında bu konuya yönelmiştir.

Sonuç

Ziya Gökalp; eserlerini oluştururken ideolojik bakış açısını yansıtmış, bunları temel alarak kendi dünya görüşünü oluşturmuştur. "Turan", "Kızıl Elma", "Büyük Emel", "Büyük İş" gibi kavramlarla ülküsünü, hayallerini yansıtmaya gayret göstermiş; bilinçli hareket ederek Büyük Turan ideali ne ulaşılabileceğini sürekli ifade etmiştir. Bu çalışmamızda Gökalp'ın şiirlerinde işlediği ideolojilerini, siyasi fikirlerini nasıl anlattığını göstermeye çalıştık.

Kaynaklar

- Asena, O. (1984), "Atatürk ve Ziya Gökalp", *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar Söylenenler* (Dördüncü Cilt) (Hazırlayan: Şevket Beysanoğlu), Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları, 247-255.
- Hacıeminoğlu, N. (1979), "Ziya Gökalp'te Turan Fikri", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C 23, ss. 215-227.
- İbrahim Peçevî (1968), *Peçevî Tarihi* (Haz: Murat Uraz), İstanbul: Neşriyat Yurdu Yeni Şark Maarif Kütüphanesi.
- Kaplan, M. (1971), "Ziya Gökalp ve 'Yeniden Doğma' Temi", *Türkiyat Mecmuası*, XVI. C. 1-18.
- Randall, W. L. (1999), *Bizi Biz Yapan Hikâyeler* (Çev. Şen Süer Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Şemseddin Sâmî (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ziya Gökalp (1918), "Türkçülük ve Türkiyâcılık", *Yeni Mecmua*, Sayı: 51.
- Ziya Gökalp Külliyyatı-I Şiirler ve Halk Masalları*, (Haz: Fevziye Abdullah Tansel) (1989), Ankara: TTK Yayınları.